

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Percepcja słuchowa - przedmiot badań i narzędzia diagnozy

Author: Irena Polewczyk

Citation style: Polewczyk Irena. (2013). Percepcja słuchowa - przedmiot badań i narzędzia diagnozy. W: K. Węsierska, N. Moćko (red.), "Profilaktyka logopedyczna w praktyce edukacyjnej. T. 2" (S. 161-186). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Irena Polewczyk

Percepcja słuchowa — przedmiot badań i narzędzia diagnozy

Proces percepcji

Czym jest *percepcja*? Jak określić właściwość człowieka, która wydaje się nieodzowna w naszej codzienności? W literaturze filozoficznej, psychologicznej czy pedagogicznej odnajdujemy zbliżone rozumienie pojęć *percepcja* oraz *sposstrzeganie*. Słowo *sposstrzeganie* w języku angielskim to właśnie *perception*, a w języku łacińskim — *perceptio*. Przyjmuję tu zatem wieloaspektowe rozumienie tego pojęcia.

Z filozoficznego punktu widzenia *sposstrzeganie* to „spontaniczny akt poznawczy władz zmysłowych i intelektualnych człowieka, bezpośrednie, naoczne ich ujęcie poznawcze przedmiotu cielesnego lub konkretnej sytuacji przedmiotowej z określonego punktu widzenia, jako coś zewnętrznego, zastanego, realnego i aktualnie istniejącego” (DASZKIEWICZ, 2008: 157).

W literaturze psychologicznej odnajdujemy stanowisko T. Tomaszewskiego, który definiuje *percepcję* jako proces nieustanego tworzenia hipotez, czyli przewidywań, które weryfikujemy, bazując na nowych informacjach czy też na pewnych brakach informacji. „Przewidywania owe nie są przypadkowe, lecz opierają się na tym, że jest ona [percepcja] ściśle powiązana z procesami pamięci. To, co sposstrzegamy, nie stanowi więc prostej percepcji i analizy informacji docierających w danym momencie, lecz jest wynikiem przetwarzania aktualnych bodźców opartych na zarejestrowanej w pamięci wiedzy o otaczającym świecie” (TOMASZEWSKI, 1995: 10).

Organizm człowieka przystosowany jest do odbioru bodźców wzrokowych, słuchowych i czuciowych. Percepcja (spostrzeganie) jest pierwszym etapem przetwarzania informacji ze świata zewnętrznego. Dzieje się to dzięki naszym zmysłom, a dokładnie dzięki wyspecjalizowanym komórkom, czyli zakończeniom nerwowym, które przetwarzają sygnały dochodzące do człowieka w postaci różnych fal. Potrafimy odbierać pewne cechy bodźców, takie jak *typ energii*, np. dźwięk, temperatura, *lokalizacja w przestrzeni*, np. blisko mnie, daleko, z prawej strony, oraz *natężenie* — wysokie lub niskie. Komórki te, czyli receptory, przetwarzają dany bodziec na sygnał nerwowy, który przekazywany jest do odpowiednich ośrodków nerwowych w korze mózgowej. Ośrodki nerwowe są odpowiedzialne za interpretację tych bodźców, lecz każdy z nas może inaczej je interpretować. Interpretacja bodźca uzależniona jest od doświadczeń danej osoby, od uwagi, pamięci, wiedzy, ważności informacji, która do nas dopływa, intonacji głosu i wielu innych czynników. Wskazuje to na twórczy charakter systemu percepcji, ten sam bowiem bodziec dźwiękowy, dotykowy, wzrokowy czy smakowy może być zinterpretowany odmiennie. „Twórczy charakter percepcji umożliwia właściwe interpretowanie zjawisk zewnętrznych, pomimo braku niektórych informacji czy też pewnych w nich luk. Percepcja jest procesem ciągłego formułowania hipotez, które są następnie weryfikowane na podstawie dopływających informacji” (GRABOWSKA, BUDOHOSKA, 1995: 10). Można za autorkami powiedzieć, że percepcja „jest procesem twórczym, polegającym na aktywnym odbiorze, analizie oraz interpretacji zjawisk zmysłowych. W procesie tym nadchodzące informacje zmysłowe przetwarzane są w taki sposób, aby zgadzały się z zarejestrowaną w pamięci jednostki wiedzą o otaczającym świecie” (GRABOWSKA, BUDOHOSKA, 1995: 10). Amerykański psycholog Philip George Zimbardo percepcję określił jako „rejestrację (uchwycenie) przedmiotów i zdarzeń środowiska zewnętrznego: ich odbiór sensoryczny, zrozumienie, identyfikację i określenie werbalne oraz przygotowanie do reakcji na nie” (ZIMBARDO, 1999: 267).

W procesie percepcji wyróżnia się trzy etapy:

1. *Odbiór wrażeń* — który polega na zamianie energii fizycznej w postaci fal dźwiękowych czy świetlnych na aktywność nerwową komórek układu nerwowego. Odbiór wrażeń polega na *analizie* sensorycznej. Jeśli źródłem wrażeń jest świat zewnętrzny, to receptory nazywane są *eksteroreceptorami*, jeśli zaś źródłem naszych wrażeń jest świat wewnętrzny, takie receptory nazwiemy *interoreceptorami*. Receptory działają na bodźce o określonej mocy. Zbyt słaby bodziec może być poza *dolnym progiem wrażliwości* i wówczas receptor nie reaguje na bodziec, a reak-

cja człowieka może być nieadekwatna do bodźca. Zbyt silny bodziec powoduje również niewłaściwe reakcje, przekroczenie *górnego progu wrażliwości* może spowodować dokładnie to samo, czyli nieadekwatność reakcji.

2. *Percepcja (sposzrzeżenie)* — to wewnętrzna interpretacja obiektu zewnętrznego. To próba określenia np. wielkości przedmiotu, kształtu, koloru, wysokości dźwięku, przynależności dźwięku do osoby czy przedmiotu, podzielności słowa, jego elementów składowych. Spozrzeganie polega na syntezie percepcyjnej (integracji i kombinacji) prostych cech sensorycznych. Łączność procesów analizy sensorycznej i syntezy percepcyjnej uświadamiają nam przypadki osób z uszkodzeniem mózgu. Gdy procesy te zostają zachwiane, odbiór bodźców ze świata zewnętrznego jest niepełny.
3. *Identyfikacja i rozpoznawanie* — to przypisywanie znaczeń naszym spostrzeżeniom, to nadanie nazwy przedmiotom, które widzimy, słyszemy, odczuwamy. Spozrzegane przedmioty okrągłe stają się konkretnym owocem, spozrzegany przedmiot prostokątny staje się książką, słyszany dźwięk staje się głosem konkretnej osoby. Identyfikacja i rozpoznanie silnie związane są z naszą pamięcią, doświadczeniem i wiedzą (ZIMBARDO, 1999).

Zmiany rozwojowe w zakresie odbioru wrażeń

W okresie rozwoju dziecko doskonali swoje wrażenia zmysłowe, a zmiany rozwojowe przebiegają w kilku kierunkach:

- wzrasta aktywność, charakter odbierania bodźców staje się coraz bardziej intencjonalny — najwcześniej obserwujemy to w zakresie koordynacji wzrokowo-ruchowej, kiedy dziecko potrafi dłużej skupić wzrok na przedmiocie, z czasem dziecko świadomie i celowo poszukuje źródeł bodźców, aby przez dłuższą chwilę skupić na czymś uwagę; analogii należy również szukać w przypadku unikania bodźców niepożądanych — to działalność świadoma i celowa; wzrost tej aktywności przypada w okresie ok. 3.—4. miesiąca życia;
- doskonali się zdolność rozróżniania bodźców (czułość zmysłowa), obserwujemy to na przykładzie kolorów — dziecko już w wieku 4. miesięcy potrafi rozróżnić i śledzić wzrokiem za okrągłymi przedmiotami w kolorze czerwonym;

- odbieranie wrażeń staje się przedmiotem poznania — to najwyższy etap rozwoju, człowiek uświadamia sobie treść wrażeń zmysłowych oraz prawa rządzące wieloma procesami;
- wzrasta wrażliwość zmysłowa (obniża się dolny próg wrażliwości), np. ostrość słuchu w odniesieniu do bodźców werbalnych ma najwyższe wartości w wieku 9—12 lat.

Zmiany rozwojowe, które obserwujemy dzięki procesowi odbioru bodźców, kształtują się dzięki ćwiczeniom. Powodują one doskonalenie się percepcji w szerokim znaczeniu, wyraźnie widoczne jest to na przykładzie percepcji słuchowej, która na przestrzeni lat rozwoju dziecka, szczególnie w okresie przedszkolnym i szkolnym, rozwija się bardzo intensywnie — od rozróżniania dźwięków z otoczenia, po analizę wyrazów w zdaniu i precyzyjne rozróżnianie fonemów w wyrazie. Procesy syntezy towarzyszą równocześnie procesom analizy. Literatura psychologiczna wskazuje nam również, jak istotnym czynnikiem rozwoju percepcji jest *własna aktywność dziecka* (MATCZAK, 2003).

Rozwój w zakresie spostrzegania

W rozwoju spostrzeżeń ogromną rolę przypisuje się doświadczeniu, które umożliwi konstruowanie wewnętrznych obrazów przedmiotów zewnętrznych. Konsekwencją doświadczenia jest umiejętność szybkiego skojarzenia widzianego, słyszanego, dotykanego obiektu z jego nazwą. W rozwoju spostrzegania ważną rolę odgrywają nie tylko własne doświadczenia, ale również wiedza o przedmiotach przekazywana nam przez innych ludzi.

Ważny w rozwoju spostrzegania wydaje się rozwój języka, który zapewnia dziecku umiejętność przyporządkowanie nazwy do widzianego czy słyszanego zjawiska.

Rozwój w zakresie identyfikacji i rozpoznawania

Rozwój w zakresie identyfikacji i rozpoznania przebiega od poszukiwania obiektów wzrokowych, słuchowych, które wykazują cechy podobne

— są to obiekty rozpoznawane jako „takie same”. W zakresie percepcji wzrokowej będzie to np. kształt figury geometrycznej i otwór o takim samym kształcie, w zakresie percepcji słuchowej będzie to identyfikacja dwóch dźwięków jako tożsamy, choć różniących się w pewnych zakresach. Szczekanie dwóch psów nie jest identyczne, jednak postrzegamy je jako „ten sam” dźwięk, który określamy jako „szczekanie”. Następuje tu pewnego rodzaju uogólnienie pojęcia. W zakresie percepcji wzrokowej koło nie jest identyczne z otworem w kształcie koła, jednak tu również następuje uogólnienie pojęcia i traktujemy je jako obiekty „pasujące”, „takie same”. Identyfikacja i rozpoznawanie jest ściśle związane z rozwojem myślenia i przechodzi przez wyznaczone etapy od poznania bezpośredniego do poznania pośredniego.

W niniejszym artykule analizie zostanie poddana jedynie percepcja słuchowa, jako główne zainteresowanie autorki.

Percepcja słuchowa jako jeden z rodzajów percepcji człowieka — próba określenia przedmiotu badań

W literaturze psychologicznej i pedagogicznej, wykorzystywanej w opisie logopedycznym, występuje pewnego rodzaju chaos informacyjny dotyczący percepcji słuchowej. Napotykamy na znaczne różnice terminologiczne, przez co pod jednym pojęciem kryje się różna liczba elementów składowych lub odwrotnie — pod tymi samymi elementami składowymi wpisuje się różne terminy. W dalszej części artykułu przedstawię definicje wybranych autorów. Zaproponowany opis percepcji słuchowej został stworzony na podstawie prac: B. ROCLAWSKIEGO (1985, 1986, 1991), I. STYCZEK (1982), Z. KURKOWSKIEGO (1997, 1999), A. DOMAGAŁY, U. MIRECKIEJ (2002) oraz własnych spostrzeżeń i analiz.

Podstawowymi elementami percepcji słuchowej są:

- *recepja dźwięków mowy* — jest związana ze słuchem fizjologicznym (fizycznym) i jego funkcjonowaniem; poprawne funkcjonowanie tego słuchu pozwala człowiekowi na odbiór dźwięków z otoczenia i daje możliwość identyfikacji dźwięku oraz przyporządkowanie go do danego obiektu; często posługujemy się również terminem *słuch awerbalny*;
- *wychwytywanie i tworzenie struktur dźwiękowych* — szczególnie widoczne w słuchu muzycznym, który odpowiedzialny jest za słyszenie rytmów w utworach muzycznych;

- *odtworzenie struktur dźwiękowych* — opisywane jako umiejętność wier- nego odtworzenia kolejności dźwięków w danym wyrazie, słów w zda- niu, zdań w dłuższej wypowiedzi;
- *rozpoznawanie i tworzenie jednostek podobnych brzmieniowo (rymów)* — traktowane jako umiejętność rozpoznania i tworzenia wyrazów rymu- jących się;
- *rozdzielanie dźwięków mowy* — polegające na rozpoznawaniu co naj- mniej dwóch wrażeń słuchowych, charakteryzujących się niewielką róż- nicą fonologiczną, jako różnych; w tym zakresie rozróżniamy: *sluch fonemowy* odpowiedzialny za rozróżnianie fonemów, *fonologiczny sluch prozodyczny*, który odnosi się do konwencjonalnych cech struk- tury jednostek suprasegmentalnych danego języka, *fonetyczny sluch seg- mentalny*, tzw. *sluch głoskowy*, pozwalający dostrzec różnice między głoskami będącymi realizacją tego samego fonemu, uwzględniając jed- nocześnie różnice indywidualnych wymówień, *fonetyczny sluch prozo- dyczny* — odnosi się do charakterystyki płaszczyzny suprasegmentalnej ciągu fonicznego;
- *analiza i synteza głoskowa, sylabowa i logotomowa* — odpowiedzialna za świadome wyodrębnianie sylab, głosek i logotomów w wypowie- dzeniach, z zachowaniem odpowiedniej kolejności oraz łączenie ich w całość znaczeniową (synteza) — wyraz i nieniosącą znaczenia sylabę czy logotom, podziały logotomowe zwiększają świadomość fonolo- giczną wyrazów;
- *pamięć słuchowa wyrazów i zdań* — pamięć pojedynczych ciągów fonicz- nych, słów, dłuższych wypowiedzi oraz elementów prozodycznych, czyli pamięć sekwencyjna; to również umiejętność zapamiętania wrażeń emo- cjonalnych związanych z wypowiedzianymi słowami (gniew, radość, smu- tek);
- *asocjacja dźwięków mowy* — umiejętność kojarzenia wzorców słucho- wych wyrazów z odpowiednimi pojęciami oraz desygnatami, jest to przypisywanie znaczeń odpowiednim przedmiotom i zjawiskom;
- *kontrola słuchowa wypowiedzi* — polegająca na śledzeniu i ocenie cech własnej wypowiedzi w celu nadania jej odpowiedniej ekspresji.

Można zatem przyjąć, że *percepcja słuchowa* to aktywny odbiór bodźców słuchowych rozproszonych wokół człowieka oraz ich analiza, synteza i interpretacja, zgodna z wiedzą, pamięcią i doświadczeniem, które posiada człowiek. Przedstawiony zakres problemów percepcji słu- chowej w miarę postępu badań nad tym zagadnieniem zapewne będzie poszerzany.

Rozwój percepcji słuchowej — związek między percepcją a tworzeniem się mowy

- Rozwój percepcji słuchowej rozpoczyna się już w okresie prenatalnym.
- W okresie organogenezy, czyli w pierwszym trymestrze ciąży, wykształcają się uszy, a około 4. miesiąca dziecko jest zdolne do słyszenia, zauważane są reakcje płodu na dźwięki z otoczenia — przyspieszone bicie serca, reakcje przebudzenia, odczuwane przez matkę jako ruch dziecka. Do płodu dociera szereg dźwięków, które przenoszone są przez płyn owodniowy do organu słuchu, dziecko przyzwyczaja się dzięki temu do określonych dźwięków i melodii.
 - Słuch dziecka w okresie prenatalnym jest stymulowany od wczesnych miesięcy życia płodowego, co powoduje, że w momencie urodzenia dziecko jest już w pełni przygotowane do odbioru bodźców słuchowych. Dziecko słyszy stale bicie serca swojej matki, ale również słyszy odgłosy pracy jej narządów wewnętrznych. Stale zatem odbiera dźwięki słyszane zarówno w organizmie matki, jak i poza nim. Dziecko w momencie urodzenia słyszy doskonale dźwięki z otoczenia, lecz musi nauczyć się je wyodrębnić i interpretować. Najlepiej przyswojoną płaszczyzną języka w tym okresie jest płaszczyzna suprasegmentalna, odpowiedzialna za rozróżnianie melodii, akcentu, rytmu i intonacji (KORNAS-BIELA, 1993).
 - W okresie postnatalnym dziecko musi pokonać trudności związane ze zidentyfikowaniem sygnałów werbalnych, czyli *segmentacją* dźwięków, która polega na wydobyciu właściwych jednostek, nieniosących znaczenia (pojedynczych fonemów) i łączeniu ich w znaczeniowe (słowa) z zasłyszanych sygnałów werbalnych.
 - Kolejną trudnością w procesie skutecznego opanowania języka, którą musi pokonać dziecko, jest problem *niezmienności*. Oznacza to, że sygnał mowy cechuje znaczna zmienność na różnych poziomach. Właściwości głoski są bowiem uzależnione od sąsiedztwa głosek otaczających dany dźwięk. System percepcji dźwięków mowy musi się zatem zmierzyć z problemem zmienności w sposobie realizacji segmentów fonetycznych, ale i ze zróżnicowaniem indywidualnych cech osób mówiących — melodii, akcentu, wysokości dźwięku, tempa, poprawności artykulacyjnej i innych (BOKUS, SHUGAR, red., 2007).
 - Następną trudność w przyswajaniu języka wpływa z faktu, że istnieją różne typy jednostek, które „podlegają zmianom w sygnale mowy i wszelkich ograniczeń porządkujących te jednostki. Każdy język wykorzystuje jedynie część ze wszystkich możliwych dźwięków, które znaj-

dują zastosowanie w tworzeniu słów w językach naturalnych” (JUSCZYK, 2007: 64). Osoba posługująca się danym językiem musi zdecydować, które z dźwięków należą do danego języka i jak należy łączyć poszczególne dźwięki, aby tworzyć z nich znaczeniowe słowa.

- W zdolności percypowania dźwięków mowy w okresie postnatalnym obserwujemy u dziecka zdolność do słyszenia dźwięków kontrastowych, dźwięków opozycyjnych. Od 1. do 4. miesiąca życia dzieci potrafią rozróżniać wszystkie fonemy danego języka (ZIMBARDO, 1999). Badania wykazały, że dzieci są wrażliwe na zmianę fonemu na opozycyjny, co manifestują przez zmianę tempa ssania. Dzieciom zakładano specjalne elektroniczne smoczki, które rejestrowały częstość ssania. Przez dłuższy czas (podczas ssania) dzieci słyszały np. sylaby *ba*, *ba...*, wypowiedane w rytmie ssania, następnie podawany był dźwięk opozycyjny — sylaby *pa*, *pa...* W efekcie dzieci zaczynały szybciej ssać i zachodził proces dyshabitacji (czyli powrotu reakcji na bodziec bezwarunkowy). Doświadczenie to dowodzi wrażliwości dzieci na zmianę fonemów.
- W okresie głużenia dziecko nieświadomie wypowiada szereg dźwięków, które stymulują percepcję słuchową, czyniąc ją wrażliwą na bodźce akustyczne. P. Smoczyński podzielił głoski artykułowane w tym okresie na sześć grup i wskazał następstwo pojawiających się dźwięków (SMOCZYŃSKI, 1955):

Pierwotną grupę dźwięków stanowią dźwięki pojawiające się w pierwszych dwóch miesiącach życia dziecka, są to: głoska neutralna, przydech, *a*, *ł*. Charakterystyczne są również piski i mlaski. Pierwsze wokalizacje są wynikiem nagłego otwarcia ust pod wpływem uczuć nieprzyjemnych, powstają bez udziału warg i języka.

Drugą grupą dźwięków, które pojawiają się około 3. miesiąca, są głoski: *g* (zwarta, gardłowa, dźwięczna), *ɣ* (szczelinowa, gardłowa, dźwięczna), wibrant języczkowy charakteryzowany przez rodziców często jako dźwięk *r*. Są to dźwięki obce naszej fonetyce, pasywne, dostosowane do stanu fizjologicznego niemowlęcia (tzn. pozycji leżącej na plecach) oraz siły grawitacji, która przyciąga język do tylnych ścian gardła i nie pozwala na oderwanie języka czy przeniesienie go do przedniej części jamy ustnej. Pojawienie się głużenia nie jest związane z pracą słuchu fizycznego, gdyż jest on niezależny od słyszenia czy niesłyszenia dziecka, ale jest elementem służącym stymulacji percepcji słuchowej. Bardzo ważną rolę w przyswajaniu języka odgrywa również pamięć słuchowa już w okresie niemowlęcym, „budowanie słownika wymaga przechowywania w pamięci długotrwałej wzorca dźwiękowego związanego z każdym elementem leksykalnym. A zatem każda bezpośrednia percepcyjna reprezentacja wypo-

wiedzi musi ostatecznie zostać zakodowana w pamięci długotrwałej, aby mogła być wydobyta w procesie rozpoznawania słów w płynnej mowie” (Jusczyk, 2007: 76).

Kolejna grupa dźwięków związana jest z okresem gaworzenia i pojawia się około 5., 6. miesiąca życia. Dziecko artykułuje głoski dwuwargowe powstałe w skutek sprawnie funkcjonującego narządu mowy — warg, które po kilkumiesięcznym treningu w trakcie ssania uzyskały wysoką sprawność. Również język, dzięki refleksowi ssania i połykania oraz zmianie pozycji ciała, zmianie diety na bardziej stałą uzyskuje coraz lepszą sprawność. W efekcie słyhać dźwięki i grupy spółgłoskowe *p, b, m, bl, ml, bw, bl* w połączeniu z samogłoskami *a, o, u*. Słuch dziecka staje się wrażliwszy na szerszy zakres dźwięków artykułowanych przez samo dziecko. „Przełom w tworzeniu mowy następuje mniej więcej w 6. miesiącu życia, kiedy to dzieci rozpoczynają gaworzenie samonaśladowcze. Gaworzenie owo polega na tym, że niemowlę wytwarza sekwencje sylab, które zwykle składają się ze spółgłoski zwartej połączonej z samogłoską otwartą centralną (np. *babababa*). Na tym etapie dziecko dysponuje ubogim repertuarem samogłosek, składającym się z elementów, które angażują proste balistyczne ruchy” (Jusczyk, 2007: 90).

Kolejna grupa dźwięków pojawia się między 7. i 8. miesiącem życia, są to dźwięki przedniojęzykowo-zębowe: *d, t*. Artykulacja tych głosek spowodowana jest wyrzynaniem się zębów i częstymi manipulacjami językiem wokół obolałych dziąseł oraz pozycją siedzącą dziecka.

Nową klasę dźwięków stanowią głoski palatalne: *l, j, i*. Zwykle wiąże się tę zmianę z nową dietą oraz inną pozycją ciała dziecka.

Ostatnia klasa głosek, występująca pod koniec 1. roku życia, to głoski syczące i świsty, poświsty, mlaski, wibranty języczkowe i wargowe. Bardzo wyraźny jest akcent dynamiczny, intonacja i rytmika.

- Zjawiskiem charakterystycznym dla okresu melodii są *echolalia* polegające na powtarzaniu zasłyszanych dźwięków wydawanych przez dziecko oraz osoby dorosłe. Pod koniec 1. roku życia dziecko powinno wymawiać 2, 3 wyrazy znaczeniowe, które są związane z pełną kontrolą słuchową. Pozwala ona na ciągłe rewizje elementów wypowiedzianych przez dziecko.
- Aktywność słuchowa dziecka w 1. roku życia uwidacznia się zarówno w obszarze segmentów fonetycznych, jak i prozodii języka. Badania dzieci francusko-, szwedzko-, anglo- i japońskojęzycznych wykazały wpływ języka ojczystego na gaworzenie i pojawianie się spółgłosek u badanych dzieci. Również w aspekcie prozodii języka zauważono różnice w intonacji gaworzenia. Była ona zgodna z intonacją języka ojczy-

stego danego dziecka. Badania P. Smoczyńskiego dotyczyły wyłącznie dzieci polskich, zatem przedstawiony schemat przyswajania głosek dotyczy tylko dzieci wychowanych w środowisku polskojęzycznym. Badania Vihman wykazały, że dzieci japońskie dużo wcześniej wypowiadają głoski welarne w połączeniu z samogłoską, bo takie głoski mają wyższą frekwencyjność w tym języku. Natomiast badania dzieci szwedzkich wykazały, że w wypowiedziach dzieci gaworzących dominują głoski *t* lub *d* w połączeniu z pełnym zakresem samogłosek, a nie tylko z samogłoskami przednimi. Ta właściwość również związana jest z frekwencyjnością tych głosek w języku osób dorosłych z tej grupy językowej (BOKUS, SHUGAR, 2007).

- W 2. roku życia zauważa się łatwość przejmowania strony prozodycznej mowy z równoczesnymi trudnościami realizowania jej strony fonetycznej. Charakterystyczne są onomatopeje, najpierw krótkie, okazyjne, będące bezpośrednimi odruchami na dane bodźce (*pf* — gaszenie zapalniczki lub przejeżdżający samochód), później bardziej złożone, będące nośnikiem określonych znaczeń (*gul, gul* — indyk). W repertuarze głoskowym pojawiają się już wszystkie samogłoski ustne, brak jest jeszcze nosowych. Do spółgłosek realizowanych we wcześniejszym okresie dołączają głoski dwuwargowe *p, b*, wargowo-zębowe *f, w*, środkowojęzyczne *ś, ź, ć, dź*, tylnojęzyczne *k, g, h* oraz ich miękkie odpowiedniki (DEMEL, 1987).
- W mowie dziecka słycać liczne elizje i substytucje dźwięków jako element rozwojowy, jest to również czas różnicowania się coraz szerszego zakresu głosek, które mają już często swoje odpowiedniki opozycyjne. Różnicowanie dźwięków opozycyjnych (czyli różniących się tylko jedną cechą) pozwala słuchowi fonemowemu wejść na wyższy poziom rozwoju.
- Przełom 2. i 3. roku życia to „rozwój wypowiedzenia rozczłonkowanego, prowadzącego do najbardziej reprezentatywnej w języku jednostki komunikatywnej, tj. zdania” (SMOCZYŃSKI, 1955: 132). Rozwija się w tym okresie intensywnie pamięć słuchowa wyrazów i dłuższych wypowiedzi. Najpierw dziecko tworzy kompleksy dźwiękowe zrozumiałe tylko za pomocą konsytuacji, intonacji i gestu. Następnie przejmuje określone całe wypowiedzenia lub ich człony, które zasłyszało u dorosłych i stosuje je często nieadekwatnie do sytuacji, aż wreszcie osiąga najwyższy pułap rozwoju gramatyki w tym okresie, tworząc neologizmy. W systemie fonetycznym i fonologicznym obserwujemy również szereg zmian — zanik głosek gardłowych, wibrantów, mlaskań i dźwięków spoza naszego systemu fonologicznego jako rezultat dążenia i poszukiwania

dźwięków ściśle określonych. W repertuarze fonemów pojawiają się głoski syczące, będące samoistnymi fonemami lub substytutami trudniejszych fonemów. Słuch fonemowy jest już dobrze rozwinięty, pozwala dziecku rozróżnić dźwięki poprawnie wymówione od ich substytutów. Asocjacja dźwięków mowy pozwala na coraz szersze łączenie danego dźwięku z odpowiednim desygnatem.

- Pomędzy 3. a 7. rokiem życia w rozwoju mowy obserwowana jest pewna swoistość rozwojowa, która polega na tworzeniu przez dziecko neologizmów, czyli słów nieznanymi w danym języku, ale utworzonych na podstawie słów bazowych oraz licznych innych odrębności językowych (występujących częściowo już we wcześniejszych okresach, lecz teraz nabierających specjalnego znaczenia i nasilenia ze względu na bogactwo języka). W tym okresie rozwoju mowy widać intensywny postęp percepcji słuchowej, dzięki coraz precyzyjniejszemu słyszeniu dziecko identyfikuje dźwięki mowy i weryfikuje ich kolejność w wyniku rewizji. Pomimo tak wysokich umiejętności w mowie dziecka słyhać jeszcze liczne elizje, substytucje, metatezy, epentezy, kontaminacje, zgrubienia i inne zjawiska językowe, które są dowodem na wciąż kształtującą się percepcję słuchową. Wykorzystując pamięć słuchową dziecko stara się zasłyszane od dorosłych słowo wiernie odtworzyć, sprawność narządów artykulacyjnych jest nieustannie weryfikowana przez zdolność dziecka do różnicowania głosek opozycyjnych i mobilizowania do coraz bardziej precyzyjnej pracy. Umiejętności analizy i syntezy pozwalają dziecku wypowiedzieć coraz dłuższe i bardziej skomplikowane wypowiedzi. Te umiejętności umożliwiają również wejście w nowe obszary związane z czytaniem i pisanem.

Wymienione zjawiska językowe są dowodem na poszukiwanie właściwych form wypowiedzi przy bardzo intensywniej rewizji słuchu. Percepcja słuchowa w całym swym zakresie intensywnie kształtuje się, pozwalając na coraz doskonalszą formę wypowiedzi. W artykulacji obserwujemy duże zmiany między 3. a 7. rokiem życia. Szczególnie intensywne zmiany zachodzą w szeregach głosek dentalizowanych. Słuch fonemowy umożliwia ich odróżnienie już około 2. roku życia, ale sprawność narządów artykulacyjnych pozwala je osiągnąć w formie końcowej dopiero ok. 4. lub 5. roku życia. B. Ročławski wskazuje, że rozwój słuchu fonemowego jest zakończony już w okresie od 2. do 3. roku życia, natomiast słuch fonetyczny około 5. roku życia. Zakres tego słuchu rozwija się przez całe życie, w zależności od kontaktu z innymi językami (ROČŁAWSKI, 2005).

Nieprawidłowości w zakresie percepcji słuchowej

Nieprawidłowości w funkcjonowaniu percepcji słuchowej są różnorodne w zależności od dominacji usznej lub rodzaju zaburzonego zakresu percepcji słuchowej. Według A. Tomatisa, „prawidłowa jest dominacja prawego ucha, a nie lewego” (GRZYWNIAK, 2011: 83). U osób prawousznych przetwarzanie informacji słuchowych jest szybsze, lepsza jest kontrola elementów prozodycznych wypowiedzi, reakcje takich osób są bardziej adekwatne emocjonalnie do sytuacji oraz bardziej spontaniczne. Osoby lewouszne w pierwszej kolejności odbierają z wypowiedzi słownej elementy emocjonalne, a nie treściowe, emocjonalny filtr wpływa niekorzystnie na komunikację. Słyszenie lewouszne jest również dłuższe, co zakłóca szybkość komunikacji. Droga słuchowa w tym przypadku wydłuża się w porównaniu ze słyszeniem prawousznym. Dominacja lewego ucha powoduje, że bodziec słuchowy najpierw odbierany jest przez półkulę prawą, a potem przez ciało modzelowate przechodzi do półkuli lewej, gdzie znajdują się ośrodki mowy. Konsekwencją lewouszności jest również gorsze rozumienie mowy na skutek wolniejszego różnicowania fonemów, trudności w nauce języków obcych, trudności w uczeniu się, czytaniu i pisaniu (GRZYWNIAK, 2011).

W przypadku *zaburzonej recepcji dźwięków mowy*, której przyczyna tkwi w uszkodzeniu receptora słuchowego lub ograniczonej recepcji dźwięków, mamy do czynienia z jedną podstawową dysfunkcją, mianowicie trudnościami w opanowaniu mowy. W mowie takiej osoby zauważyć można ubogie słownictwo, elizje dźwięków i różnego rodzaju deformacje. W przypadku nieprawidłowości w obrębie *słuchu fonemowego*, których przyczyną może być opóźnienie dojrzewania struktur OUN, najczęstszą dysfunkcją może być trudność w różnicowaniu fonemów opozycyjnych. W mowie dziecka najczęściej obserwujemy dyslalię polegającą na substytucji dźwięków lub elizji. Gdy zaburzony jest *słuch fonetyczny*, związany z zaburzoną uwagą słuchową i selekcją dźwięków, występują trudności w różnicowaniu głosek w obrębie jednego fonemu. W mowie odzwierciedla to również dyslalia, ale polega ona wówczas na deformacji dźwięków. Nieprawidłowości w obrębie *słuchu prozodycznego* najczęściej spowodowane są niską stymulacją środowiskową lub niskim napięciem mięśniowym w obrębie narządów artykulacyjnych. Charakteryzują je trudności w różnicowaniu rytmu, melodii, barwy, intonacji, rezonansu nosowego. Wyraża się to trudnościami w realizacji poprawnej prozodii języka, np. monotonią w mowie, brakiem rozróżnienia akcentu w wyrazie, nie płynnością mówienia czy

nosowaniem. Trudności w *analizie i syntezie słuchowej* mogą być spowodowane uszkodzeniem lewego płata skroniowego lub brakiem stymulacji umiejętności analizy i syntezy. Najczęstszymi dysfunkcjami są trudności w analizowaniu zdań, słów na poziomie sylabowym, głoskowym czy logotomowym oraz brak umiejętności syntezy. Konsekwencje tego typu nieprawidłowości widoczne są w opanowaniu czytania i pisania. Widoczne są również zaburzenia w sferze emocjonalnej jako następstwo trudności i niepowodzeń w uczeniu się.

Jeżeli trudności w obrębie *pamięci słuchowej* spowodowane są uszkodzeniem okolicy ciemieniowo-skroniowo-potylicznej, co zauważamy u pacjentów z afazją akustyczno-mnestyczną, dochodzi do trudności w zapamiętaniu dłuższych wypowiedzi. W obrębie percepcji słuchowej wyróżnić możemy również *zaburzenia semantyczne*, które mogą być spowodowane również uszkodzeniem mózgu w okolicy ciemieniowo-skroniowo-potylicznej. U pacjentów z afazją semantyczną obserwujemy utratę umiejętności rozumienia logiczno-syntaktycznego. W zaburzeniach kontroli słuchowej wywołanych najczęściej długotrwałymi negatywnymi emocjami niekiedy obserwujemy zaburzenia selekcji dźwięków mowy i zaburzenia lateralizacji słuchowej (KURKOWSKI, 1997).

Kolejnym zaburzeniem w obrębie percepcji słuchowej jest *agnozja słuchowa*, rozumiana jako utrata zdolności rozpoznawania dźwięków przy zachowanym słuchu (MROZIAK, 1996). Powszechnie określa się ją jako trudność w rozumieniu i różnicowaniu mowy słyszanej. Osoba ma zachowaną umiejętność mówienia, pisania i czytania. Może rozpoznawać dźwięki z otoczenia, z reguły nie stwierdza się objawów afatycznych (tak jak w afazji Wernickego). Od osób chorych często słyszymy, że mowa otoczenia jest przytłumiona, brzmi jak język obcy lub ciąg dźwięków trudny do zidentyfikowania. W mowie spontanicznej występują częste pauzy w celu znalezienia właściwego słowa lub parafazje. W badaniu rozumienia mowy chorzy często odwołują się do kontekstu całego zdania, nie do rozumienia pojedynczego słowa. Często chorzy pomagają sobie czytaniem z ust rozmówcy, mowa staje się dla nich również bardziej zrozumiała, gdy tempo mowy rozmówcy jest wolniejsze — wtedy mają możliwość włączenia analizy słuchowej — analizy sekwencyjnej dźwięków mowy i ich różnicowania. Jeszcze innym przykładem *agnozji słuchowej* jest agnozja polegająca na niemożności rozpoznawania dźwięków z otoczenia (*auditory sound*). Mieszane zaburzenia (zaburzenia słuchowe pochodzenia korowego) dotyczą trudności w rozpoznawaniu wszystkich rodzajów bodźców słuchowych, zarówno werbalnych, jak i niewerbalnych, bez oznak afatycznych. Kolejne zaburzenie w obrębie percepcji słuchowej to *amuzja*, czyli „niezdolność do

oceny różnych cech dźwięków muzycznych” (MROZIAK, 1996: 43). Można wyróżnić kilka odmian amuzji:

receptive amusia — spowodowana lezjami w lewej półkuli,

expressive amusia — uszkodzenia prawej półkuli,

amuzja czuciowa — związana z utratą wyobrażeń muzycznych,

amuzja ruchowa — trudności w identyfikacji wysokości dźwięków, intensywności, rytmu.

Jest wiele różnych zaburzeń w zakresie percepcji słuchowej, warto również wskazać na zaburzenia emocjonalne, które często stwierdza się u dzieci z obniżoną sprawnością w zakresie percepcji słuchowej, szczególnie w zakresie analizy i syntezy słuchowej.

Wybrane narzędzia diagnozy percepcji słuchowej u dzieci w wieku przedszkolnym

Przedstawione tu zostaną dwa wybrane narzędzia diagnostyczne dla dzieci w wieku przedszkolnym (3- oraz 6-letnich).

Opis testu percepcji słuchowej dziecka 3-letniego

Opracowanie autorskie — I. Polewczyk

Przyjęta w teście punktacja: za każdą prawidłową odpowiedź dziecko otrzymuje 1 punkt.

Zadanie 1. **Lokalizacja źródła dźwięku**, maksymalnie 1 punkt

Zadaniem dziecka jest zlokalizowanie miejsca, w którym został schowany minutnik. W badaniu należy wykluczyć dźwięki dodatkowe, które zakłóciłyby badanie.

Polecenie: *Posłuchaj i pokaż, gdzie jest schowany minutnik (budzik).*

Zadanie 2. **Rozpoznawanie głosów zwierząt**, maksymalnie 5 punktów

Prowadzący pokazuje dziecku obrazki przedstawiające zwierzęta (**kura, baran, pies, krowa, wąż**). Sprawdza, czy dziecko potrafi je rozpoznać i naśladować ich głosy. Osoba prowadząca naśladowuje wybrane zwię-

rzę. Zadaniem dziecka jest odgadnięcie, jakie to zwierzę i wskazanie właściwego obrazka lub nazwanie go (można wykorzystać do badania odgłosy zwierząt nagrane na płytę CD).

Polecenie: *Jakie to zwierzę?*

Zadanie 3. **Rozróżnianie siły głosu (cicho — głośno)**, maksymalnie 5 punktów

Prowadzący badanie mówi do dziecka szeptem lub głośno pary wyrazów. Zadaniem dziecka jest powtórzenie słowa, które zostało wypowiedziane cicho albo głośno (w zależności od polecenia).

Polecenia: *Które słowo powiedziałam głośno?*

lalka — miś

Które słowo powiedziałam cicho?

auto — **oko**

Które słowo powiedziałam cicho?

kura — noga

Które słowo powiedziałam głośno?

samolot — nos

Które słowo powiedziałam cicho?

wiaderko — **mrówka**

Zadanie 4. **Analiza słuchowa — wyodrębnianie słów w zdaniu**, maksymalnie 2 punkty

Prowadzący rozpoczyna wspólnie z dzieckiem jedno ćwiczenie, zaznając je z charakterem zadania.

Ćwiczenie wspólne:

• Ola je — *Położ tyle klocków, ile słyszysz słów* (wspólnie z dzieckiem wykonujemy to zadanie, nie jest ono punktowane).

Polecenie: *Położ tyle klocków, ile słyszysz słów w zdaniu.*

- Tomek śpi
- Mama czyta gazetę

Zadanie 5. **Synteza słuchowa — synteza sylabowa**, maksymalnie 2 punkty

Prowadzący rozpoczyna wspólnie z dzieckiem jedno ćwiczenie, by wprowadzić w charakter zadania.

Ćwiczenie wspólne:

• *Posłuchaj — powiem imię jakiegoś dziecka — powiedz, kto to jest? Jakie imię usłyszałeś?* (wypowiadamy imię dziecka, które badamy — np.: To — mek).

Polecenie: *Jakie słowo słyszysz?*

- ma — ma
- do — mek

Test percepcji słuchowej dziecka 3-letniego

Karta badania indywidualnego

Opracowanie autorskie — I. Polewczyk

Imię i nazwisko dziecka

Data urodzenia

Data badania

Lp.	Rodzaj zadania	Polecenia	Maksymalna liczba punktów do zdobycia	Liczba zdobytych punktów
1.	Lokalizacja źródła dźwięku	<i>Posłuchaj i pokaż, gdzie jest schowany minutnik (budzik).</i>	1	
2.	Rozpoznawanie głosów zwierząt	<i>Jakie to zwierzę?</i>	5	
3.	Rozróżnianie siły głosu (cicho — głośno)	<i>Które słowo powiedziałam głośno? Które słowo powiedziałam cicho?</i>	5	
4.	Analiza słuchowa — wyodrębnianie słów w zdaniu	<i>Położ tyle klocków, ile słyszysz słów w zdaniu.</i>	2	
5.	Synteza słuchowa — synteza sylabowa	<i>Jakie słowo słyszysz?</i>	2	
Razem			15	

Ocena wyników testu:

15—11 pkt. — poziom wysoki (W)

10—6 pkt. — poziom średni (Ś)

poniżej 5 pkt. — poziom niski (N)

Wynik badania:

.....
.....

Opis testu percepcji słuchowej dziecka 6-letniego

Opracowanie autorskie — I. Polewczyk

Przyjęta w teście punktacja: za każdą prawidłową odpowiedź dziecko otrzymuje 1 punkt.

I. Rymy

Zadanie 1. **Rozpoznawanie rymów**, maksymalnie 5 punktów

Dziecko ma wybrać słowo, które rymuje się z wypowiedzianym przez prowadzącego słowem (ćwiczenie wspólne z dzieckiem: **kozy** — *noga* czy **wozy**).

Polecenie: *Które słowo rymuje się ze słowem:*

klamka — **bramka** czy wiadro
żarówka — wiadro czy **mrówka**
ognisko — **mrowisko** czy spodnie
skakanka — **pisanka** czy sałata
patelnia — telefon czy **kielnia**¹

Zadanie 2. **Tworzenie rymów**, maksymalnie 5 punktów

Dziecko do podanych słów tworzy nowe słowa, które się rymują. Punktujemy tylko jedno słowo w przypadku podania większej liczby słów do jednego przykładu oraz tylko to słowo, które ma znaczenie.

Polecenie: *Podaj słowo, które będzie się rymowało ze słowem:*
 mak, kura, siatka, kłódka, lina

II. Aliteracje

Zadanie 3. **Rozpoznawanie aliteracji**, maksymalnie 5 punktów

Dziecko ma wybrać słowo zaczynające się od tej samej głoski.

Polecenie: *Które słowo zaczyna się od takiej samej głoski jak ...* (ćwiczenie wspólne z dzieckiem: **sanki** — rak — **sandały**).

noże — karty — **narty**
rak — **rogi** — buty
foka — **fale** — kury
mucha — **maski** — kaczki
szafa — **szelki** — półka²

¹ Przykłady rymów zaczerpnięto z A. MAURER, red. (1997: 37).

² Przykłady aliteracji zaczerpnięto z A. MAURER, red. (1997: 37).

Zadanie 4. Tworzenie aliteracji, maksymalnie 5 punktów

Dziecko do podanych słów tworzy słowa, które rozpoczynają się od tej samej głoski. Punktujemy tylko jedno słowo w przypadku podania większej liczby słów do jednego przykładu oraz tylko to słowo, które ma znaczenie.

Polecenie: *Podaj słowo, które będzie się zaczynało od takiej samej głoski jak słowo:*

koło, masło, śnieg, oko, szal

Zadanie 5. Głoski w wygłosie, maksymalnie 5 punktów

Dziecko ma wybrać słowo, które kończy się na taką samą głoskę, jak w słowie wypowiedzianym przez osobę prowadzącą.

Polecenie: *Które słowo kończy się taką samą głoską, jak słowo ... (ćwiczenie wspólne z dzieckiem: jajko — sowa — pióro).*

krowa — **ręka** — kredki
aparat — chomik — **bilet**
indyk — **zamek** — kreda
mlecz — stół — klucz
łokieć — paproć — język³.

III. Analiza słuchowa**Zadanie 6. Analiza sylabowa**, maksymalnie 5 punktów

Polecenie: *Podam Ci kilka słów, a Ty spróbuj podzielić je na sylaby. Możesz pomagać sobie, klaszcząc w dłonie (ćwiczenie wspólne z dzieckiem słowo: **mama** — *mogę podzielić na dwie części — dwie sylaby **ma-ma**. Teraz Ty podziel na sylaby słowo...*)*

lala, dom, cytryna, kaloryfer, lokomotywa

Zadanie 7. Analiza fonemowa, maksymalnie 5 punktów

Polecenie: *Podziel słowo na głoski (ćwiczenie wspólne z dzieckiem: *gdy powiem słowo **kot**, możesz w nim usłyszeć głoski **k-o-t**. A jakie głoski słyszysz w słowie...?*)*

oko, koza, szafa, rower, plakat

Zadanie 8. Analiza sylabowa pseudosłów, maksymalnie 3 punkty

³ Przykłady głosek wygłosowych zaczerpnięto z A. MAURER, red. (1997: 40—41).

Polecenie: *Znam kilka słów w obcym języku, ale nie znam ich znaczenia. Podam kilka takich słów, a Ty spróbuj podzielić je na sylaby. Możesz pomagać sobie, klaszcząc w dłonie, np. słowo ... Jak podzielił je na sylaby?*

Arnik, Fidžo, Naskenu

Zadanie 9. **Analiza głoskowa pseudosłów**, maksymalnie 3 punkty

Polecenie: *Znam jeszcze kilka takich słów. Posłuchaj i podziel słowo na głoski*

Džadžo, szamko, makola

Zadanie 10. **Analiza logotomowa**, maksymalnie 3 punkty

Prowadzący rozpoczyna wspólnie z dzieckiem jedno ćwiczenie, by wprowadzić w charakter zadania.

Ćwiczenie wspólne: *Mam teraz bardzo trudne zadanie. Podzielimy wyrazy trochę inaczej — nie na sylaby i nie na głoski. Posłuchaj — np. słowo **Tomek** możemy podzielić tak: T — omek, Tome —k.*

Polecenie: *Podziel słowa w inny sposób.*

Matylda, okulary, rabarbar

IV. Synteza słuchowa

Zadanie 11. **Synteza sylabowa**, maksymalnie 5 punktów

Polecenie: *Powiedz, jakie słowo słyszysz.*

szko-ła
ta-lerz
wi-de-lec
kro-ko-dyl
lo-ko-mo-ty-wa

Zadanie 12. **Synteza fonemowa**, maksymalnie 5 punktów

Polecenie: *Powiedz, jakie słowo słyszysz.*

u-ch-o
s-t-ó-ł
l-a-m-p-a
l-u-s-t-e-r-k-o
k-r-a-s-n-o-l-u-d-e-k

Zadanie 13. **Synteza logotomowa**, maksymalnie 3 punkty

Polecenie: *Powiedz, jakie słowo słyszysz.*

okn-o
herb-at-a
b-ur-aczk-i

Zadanie 14. **Synteza sylabowa pseudosłów**, maksymalnie 3 punkty

Polecenie: *Teraz znowu porozmawiamy w obcym języku. Jakie słowo usłyszałeś?*

fli-to
fa-ro-lo
dan-tru

Zadanie 15. **Synteza głoskowa pseudosłów**, maksymalnie 3 punkty

Polecenie: *A teraz — jakie słowo słyszysz?*

t-u-m
a-k-o-f
s-p-u-l-o

V. Pamięć słuchowa

Zadanie 16. **Pamięć głoskowa**, maksymalnie 3 punkty

Prowadzący badanie wypowiada pojedyncze głoski w izolacji, z wyraźną przerwą między poszczególnymi głoskami. Zadaniem dziecka jest powtórzenie w takiej samej kolejności usłyszanych dźwięków.

Polecenie: *Powtórz za mną w takiej samej kolejności podane głoski:*

k, l, n
o, b, d, ń
sz, l, a, n, f

Zadanie 17. **Pamięć sylabowa**, maksymalnie 3 punkty

Polecenie: *Powtórz za mną w takiej samej kolejności podane sylaby:*

ko, ga, de
su, sza, fi
la, mi, po, ra

VI. Paronimy⁴

We wszystkich zadaniach stosujemy schemat badania:

- Prowadzący podaje nazwę obrazka.
- Prowadzący w różnej kolejności wymienia paronimy.

Polecenie: *Pokaż gdzie:* — kasza — kasa, kasa — kasa, kasza, kasza, kasa...

Zadaniem dziecka jest wskazanie właściwego obrazka

Zadanie 18. **Opozycja spółgłoskowa — miejsce artykulacji**, maksymalnie 3 punkty

kasza — kasa
 żebra — zebra
 gruszka — dróżka

Zadanie 19. **Opozycje spółgłoskowe: dźwięczne — bezdźwięczne**, maksymalnie 3 punkty

półka	bułka
kury	góry
kosa	koza

Zadanie 20. **Opozycja spółgłoskowa — stopnia zbliżenia narządów mowy**, maksymalnie 3 punkty

kura	kula
kratka	klatka
rama	jama

Zadanie 21. **Badanie opozycji głoskowych w zdaniach⁵**, maksymalnie 4 punkty

Polecenie: *Które zdanie powiedziałam poprawnie? Pierwsze czy drugie?*

W safie wisi kosula. W szafie wisi koszula.

Tata łowi ryby. Tata łowi jyby.

Mama myje fannę. Mama myje wannę.

Ola włożyła twiaty do dzbanta. Ola włożyła kwiaty do dzbanka.

⁴ Do próby wyrazowej (paronimy) zostały wybrane tylko trzy opozycje związane z najczęściej spotykanymi wadami wymowy u dzieci. W przypadku dyslalii wykonujemy pogłębione badanie słuchu fonemowego lub fonetycznego.

⁵ Badanie opozycji głoskowych w zdaniu jest modyfikacją prób J. Cieszyńskiej.

Test percepcji słuchowej dziecka 6-letniego

Karta badania indywidualnego

Opracowanie autorskie — I. Polewczyk

Imię i nazwisko dziecka

Data urodzenia

Data badania

Lp.	Rodzaj zadania	Polecenia	Maksymalna liczba punktów	Liczba zdobytych punktów
1.	Rozpoznawanie rymów	<i>Które słowo rymuje się ze słowem...</i>	5	
2.	Tworzenie rymów	<i>Podaj słowo, które będzie się rymowało ze słowem...</i>	5	
3.	Rozpoznawanie aliteracji	<i>Które słowo zaczyna się od takiej samej głoski jak...</i>	5	
4.	Tworzenie aliteracji	<i>Podaj słowo, które będzie się zaczynało od takiej samej głoski jak słowo...</i>	5	
5.	Głoski w wygłosie	<i>Które słowo kończy się taką samą głoską jak słowo...</i>	5	
6.	Analiza sylabowa	<i>Podziel słowo na sylaby</i>	5	
7.	Analiza fonemowa	<i>Podziel słowo na głoski.</i>	5	
8.	Analiza sylabowa pseudosłów	<i>Podziel słowo na sylaby.</i>	3	
9.	Analiza głoskowa pseudosłów	<i>Podziel słowo na głoski.</i>	3	
10.	Analiza logotomowa	<i>Podziel słowa w inny sposób.</i>	3	
11.	Synteza sylabowa	<i>Powiedz, jakie słowo słyszysz.</i>	5	
12.	Synteza fonemowa	<i>Powiedz, jakie słowo słyszysz.</i>	5	
13.	Synteza logotomowa	<i>Powiedz, jakie słowo słyszysz.</i>	3	

14.	Synteza sylabowa pseudosłów	<i>Powiedz, jakie słowo słyszysz.</i>	3	
15.	Synteza głoskowa pseudosłów	<i>Powiedz, jakie słowo słyszysz.</i>	3	
16.	Pamięć głoskowa	<i>Powtórz za mną w takiej samej kolejności podane głoski...</i>	3	
17.	Pamięć sylabowa	<i>Powtórz za mną w takiej samej kolejności podane sylaby...</i>	3	
18.	Opozycja spółgłoskowa: miejsce artykulacji	<i>Pokaż, gdzie: ...</i>	3	
19.	Opozycje spółgłoskowe: dźwięczne — bezdźwięczne	<i>Pokaż, gdzie: ...</i>	3	
20.	Opozycja spółgłoskowa — stopnia zbliżenia narządów mowy	<i>Pokaż, gdzie: ...</i>	3	
21.	Badanie opozycji głoskowych w zdaniach	<i>Które zdanie powiedziałam poprawnie? Pierwsze czy drugie?</i>	4	
Razem			82	

Ocena wyników testu:

82—56 pkt. — poziom wysoki (W)

55—28 pkt. — poziom średni (Ś)

poniżej 27 pkt. — poziom niski (N)

Wynik badania:

.....

.....

Podsumowanie

Przedstawiona próba uchwycenia zakresu percepcji słuchowej pozwoliła na wyznaczenie narzędzi diagnostycznych do badania dzieci w wieku przedszkolnym. Dla nauczycieli wychowania przedszkolnego, logopedów

i pedagogów pracujących z małymi dziećmi wyznaczenie punktu odniesienia do pracy wydaje się nieodzowne. Narzędzia diagnostyczne mają służyć ocenie poziomu percepcji słuchowej. Konieczna wydaje się także praca codzienna nad stymulowaniem percepcji słuchowej. Zarys ćwiczeń w tym zakresie przedstawiłam szerzej w innych publikacjach (POLEWCZYK, 2011). Rozbudowana stymulacja percepcji słuchowej dziecka powinna przyczynić się do usprawnienia słuchu fizycznego i mownego. Powinna również umożliwić dziecku opanowanie umiejętności mówienia, czytania i pisania na poziomie pozwalającym na dobry start w nauce szkolnej, a jednocześnie zapewnić dobry poziom rozwoju emocjonalnego dziecka, które jest pewne swoich umiejętności słuchowych.

Bibliografia

- BOKUS B., SHUGAR G.W., red., 2007: *Psychologia języka dziecka*. Gdańsk, GWSP.
- DASZKIEWICZ W., 2008: *Powszechna encyklopedia filozofii*. Lublin, Polskie Towarzystwo Tomasz z Akwinu.
- DEMEL G., 1987: *Elementy logopedii*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- DEMEL G., 1998: *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- DOŁĘGA Z., 2003: *Promowanie rozwoju mowy w okresie dzieciństwa — prawidłowości rozwoju, diagnozowanie i profilaktyka*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- DOMAGAŁA A., MIRECKA U., 2002: *Słuch fonemowy. W kierunku kompetencji fonologicznej*. „Logopedia”, T. 30, s. 7—26.
- GAŁKOWSKI T., JASTRZĘBOWSKA G., red., 1999: *Logopedia. Pytania i odpowiedzi*. Opole, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- GRABOWSKA A., BUDOHOSKA W., 1995: *Procesy percepcji*. Warszawa, PWN.
- GRZYWNIAK C., 2011: *Przydatność treningów słuchowych u dzieci z trudnościami w uczeniu się*. W: BAŁACHOWICZ J., ZBRÓG Z., red.: *Edukacja (dla) dziecka — od trzylatka do sześciolatka*. Kraków, s. 71—88.
- HARWAS-NAPIERAŁA B., TREMPAŁA J., 2006: *Psychologia rozwoju człowieka*. Warszawa, PWN.
- JUSCZYK P., 2007: *Przyswajanie języka: dźwięki mowy i początki fonologii*. W: BOKUS B., SHUGAR G., red.: *Psychologia języka dziecka*. Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 63—99.
- KOŁŁATAJ W., 1993: *Bezwarunkowy i warunkowy krzyk niemowlęcy*. „Audiofonologia”, nr 5, s. 43—49.
- KORNAS-BIELA D., 1993: *Prenatalne uwarunkowania rozwoju mowy*. W: ROCLAWSKI B., red.: *Opieka logopedyczna od poczęcia*. Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 15—23.
- KOZŁOWSKA K., 1996: *Pomagajmy dzieciom z zaburzeniami mowy*. Kielce, WP ZNP.

- KURKOWSKI Z., 1997: *Audiogenne uwarunkowania zaburzeń mowy*. „Audiofonologia”, nr 10, s. 103—110.
- KURKOWSKI Z., 1999: *Zaburzenia percepcji słuchowej u osoby z alalią motoryczną — studium przypadku*. „Audiofonologia”, nr 15, s. 193—198.
- MATCZAK A., 2003: *Zarys psychologii rozwoju*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie Żak.
- MAURER A., red., 1997: *Dźwięki mowy. Program kształtowania świadomości fonologicznej dla dzieci przedszkolnych i szkolnych*. Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls.
- MROZIAK J., 1996: *Zaburzenia spostrzegania — agnozje*. W: HERZYK A., KĄDZIELAWA D., red.: *Zaburzenia w funkcjonowaniu człowieka z perspektywy neuropsychologii klinicznej*. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 35—56.
- POLEWCZYK I., 2007: *Wychowanie słuchowe jako profilaktyka wad wymowy i trudności w czytaniu*. V: *Veda, vzdelávanie, prax zborník z medzinarodnej vedeckej konferencie 14—15 november 2007*. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, s. 274—281.
- POLEWCZYK I., 2011: *Kształtowanie percepcji słuchowej u dzieci w wieku przedszkolnym w świetle zmian w podstawie programowej*. W: BAŁACHOWICZ J., ZBRÓG Z., red.: *Edukacja (dla) dziecka — od trzylatka do sześciolatka*. Kraków, Wydawnictwo Libron, s. 55—70.
- ROCLAWSKI B., 1986: *Poradnik fonetyczny dla nauczycieli*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- ROCLAWSKI B., 2005: *Słuch fonemowy i fonetyczny*. Gdańsk, Wydawnictwo Morskie.
- ROSTAŃSKA E., 2010: *Dziecko i dorosły w rozmowie*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- SMOCZYŃSKI P., 1955: *Przyswajanie przez dziecko podstaw systemu językowego*. Łódź, Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- STYCZEK I., 1982: *Badanie i kształtowanie słuchu fonematycznego*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- TOMASZEWSKI T., 1995: *Psychologia ogólna*. Warszawa, Wydawnictwo PWN.
- ZIMBARDO P., 1999: *Psychologia i życie*. Warszawa, PWN.

Irena Polewczyk

Auditory perception – the research subject and the diagnostic tools

Summary

The paper gives the answers to four questions and attempts to provide boundaries for and a definition of auditory perception. The first question refers to the scope of auditory perception. The second is associated with the stages of child development. The third concerns the consequences of auditory perception impairments. The fourth directly indicates how to examine auditory perception among kindergarten children.

Irena Polewczyk

Die Hörwahrnehmung — Forschungsgegenstand und Diagnosewerkzeug

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel wird es versucht, die Grenzen und die Bestandteile des Begriffs „Hörwahrnehmung“ zu bestimmen. Die Verfasserin stellt vier Fragen: erste von ihnen betrifft den Gegenstand und den Bereich von der Hörwahrnehmung. Die zweite ist mit der Entwicklung des Kindes verbunden. Dritte Frage sollte entscheiden, welche Folgen gestörte Hörwahrnehmung hat und die letzte Frage betrifft die Untersuchungsmethoden von der Hörwahrnehmung bei den Vorschulkindern.